

Теорія цивільного захисту в професійній підготовці вчителів

Анотація. У статті досліджується питання про місце теорії цивільного захисту в сучасній педагогічній освіті. Проаналізовано фактори негативного впливу нових загроз на національну безпеку, на соціальну сферу та здоров'я населення. Запропоновано нові питання викладання дисципліни «Цивільний захист» в педагогічних університетах.

Ключові слова: безпека держави, загрози здоров'ю, педагогічна освіта, підготовка вчителя, цивільний захист.

Abstract. The article examines the question of the place of the theory of civil defense in modern pedagogical education. The factors of negative impact of new threats on national security, social sphere and public health are analyzed. New issues of teaching the discipline "Civil Defense" in pedagogical universities are proposed.

Keywords: state security, health threats, pedagogical education, teacher training, civil protection.

Постановка проблеми. Актуальність проблем цивільного захисту (ЦЗ), тобто захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру, а також від небезпек, що виникають під час ведення воєнних дій або внаслідок цих дій, не знижується. Окрім традиційних надзвичайних ситуацій природного й техногенного походження та воєнних дій, у сучасному суспільстві виникла низка нових загроз, а саме: пандемія коронавірусу, терористичні акти, інформаційні атаки, інтенсивні еміграційні процеси, економічна й політична нестабільність, суїцидальні Інтернет-спільноти тощо. Усе це в комплексі досить сильно впливає на життя населення та функціонування кожної держави світу. Не є винятком і Україна, де всі названі фактори набули інтенсивних проявів.

В силу обставин, що складаються, дисципліна ЦЗ набуває все більшої актуальності, зростає її міждисциплінарний характер і соціальна спрямованість. Значною мірою протистояти перерахованим загрозам, на нашу думку, можна за допомогою своєчасного інформування та навчання населення, виховання в молоді необхідних для протистояння негативним зовнішнім впливам особистісних характеристик. Тому, як ніколи раніше, посилюється вплив сфери освіти на сферу безпеки в державі. Відтак виникає проблема оновлення змісту та форм викладання дисципліни «Цивільний захист» у педагогічних університетах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині майже в усіх державах світу освіта визнана стратегічним ресурсом розвитку. За своєю суттю і призначенням освіта – це, насамперед, соціокультурний вплив громадськості та держави на суспільство специфічними освітньо-виховними методами.

В останні роки політики, чиновники та науковці України постійно пишуть про те, що вітчизняна освітня система досить ефективно приводиться державою у відповідність до досягнень науково-технічного прогресу та сучасних параметрів соціально-економічного розвитку. Вітчизняну систему освіти намагаються осучаснити, тобто модернізувати, враховуючи європейські тенденції [3; 4]. Одне з важливих завдань освітньої реформи – це підготовка педагогічних кадрів з урахуванням нових функцій, покладених на вчителя [4]. До однієї з таких функцій належить навчання учнів поведінці в надзвичайних ситуаціях (НС) з метою захисту їхнього життя та здоров'я.

До послуг керівників і вчителів шкіл зазвичай є навчально-методичні посібники, які містять рекомендації щодо організації цивільного захисту в закладах загальної середньої освіти, проведення «Дня цивільного захисту», різних тренувань, зразки обов'язкової документації, матеріали до оформлення інформаційно-довідкових куточків з питань цивільного захисту тощо [5]. Наявні також численні теоретичні дослідження щодо структури та організації цивільного захисту в навчальних закладах. Зокрема, в статті С. Горденко розглянуто організаційну структуру цивільного захисту в навчальних закладах, а саме: оповіщення та зв'язку, охорони громадського порядку, медична, протипожежна, радіаційного та хімічного захисту [2]. Крім того, в педагогічних закладах вищої освіти передбачено підготовку майбутніх учителів до організації цивільного захисту в школах, в освітніх програмах наявна обов'язкова навчальна дисципліна «Цивільний захист».

Необхідність викладання нормативної дисципліни «Цивільний захист» передбачено наказами МОН України № 1421 від 30.12.2015 р., № 1400 від 21.11.2016 р. «Про затвердження Положення про функціональну підсистему навчання дітей дошкільного віку, учнів і студентів діям у надзвичайних ситуаціях єдиної державної системи цивільного захисту». Типове положення про функціональну підсистему єдиної державної системи цивільного захисту розроблене відповідно до статті 9 Кодексу цивільного захисту України.

Щорічно обласні державні адміністрації на допомогу викладачам ЗВО пропонують «Організаційно-методичні вказівки з підготовки населення області до дій у надзвичайних ситуаціях», а потім вимагає від університету звіту про стан системи підготовки студентів до дій у НС, принципи та методи навчання, матеріально-технічну базу, заходи та навчальні програми.

Проблема цивільного захисту не втрачає актуальності й нині. У 2020 році в «Плані основних заходів Державної служби України з надзвичайних ситуацій на 2020 рік», затвердженому Міністром внутрішніх справ України А. Аваковим (лист МВС від 02.12.2019 р. № 16841/1/35-2019) передбачено здійснення низки заходів, серед яких контроль і моніторинг якості підготовки з питань навчання діям у надзвичайних ситуаціях у закладах освіти та навчально-методичних центрах ЦЗ. Активно здійснюються дослідження проблем підготовки фахівців сфери цивільного захисту України [1]. Проте в підготовці майбутніх учителів не враховані нові загрози, які з'явилися в сучасному суспільстві, а тому зміст дисципліни «Цивільний захист» потребує суттєвого оновлення.

Мета і завдання статті – визначити місце теорії цивільного захисту в сучасній педагогічній освіті; проаналізувати фактори негативного впливу нових загроз на національну безпеку, на соціальну сферу та здоров'я населення; запропонувати нові питання викладання дисципліни «Цивільний захист» в педагогічних університетах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Навчальна дисципліна «Цивільний захист» завжди була обов'язковою в навчальному плані підготовки майбутніх учителів, оскільки передбачає формування готовності педагогів усіх спеціальностей до правильних дій у надзвичайних ситуаціях (природного, техногенного, соціального чи воєнного характеру). Теорія цивільного захисту в сучасній професійній підготовці вчителів науково обґрунтована як окрема обов'язкова навчальна дисципліна.

У викладанні дисципліни викладачі керуються Типовою навчальною програмою «Цивільний захист» для вищих навчальних закладів (для всіх спеціальностей за освітньо-кваліфікаційними рівнями «спеціаліст», «магістр»), погодженою заступником Міністра надзвичайних ситуацій України і затвердженою заступником Міністра освіти і науки, молоді та спорту України в 2011 році.

Нинішні події, що відбуваються в Україні та світі (пандемія коронавірусу, воєнні дії на Донбасі, різні природні та соціальні катаклізми) ще більше підсилюють необхідність підготовки вчителів до адекватних дій у таких ситуаціях. Крім того, учитель має бути готовим, за необхідності, правильно організувати діяльність учнів у надзвичайних ситуаціях, щоб зберегти їхнє здоров'я та життя.

Зазвичай у процесі опанування навчальним матеріалом майбутні вчителі виконують розрахунково-графічну роботу з питань моделювання сценаріїв виникнення і розвитку НС, прогнозування наслідків їхнього впливу на об'єкти господарювання та населення, що мешкає поблизу. Дисципліна «Цивільний захист» передбачає засвоєння студентами новітніх теорій, методів і технологій з прогнозування НС, побудови моделей їхнього розвитку, визначення рівня ризику та обґрунтування комплексу заходів, спрямованих на відвернення НС, захисту персоналу (учнів), населення, матеріальних і культурних цінностей в умовах НС, локалізації та ліквідації їхніх наслідків.

З метою поліпшення підготовки студентів до дій у НС викладачами разом із студентами було виготовлено наочність, зокрема стенди (рис. 1-2), на яких конкретизована інформація про причини виникнення НС та складові системи їх моніторингу; галузевий моніторинг за станом безпеки у відповідній сфері відповідальності центральних органів виконавчої влади; найменування та визначення основних показників джерел природних НС та номенклатура, позначення, розмірність і порядок визначення параметрів уражувальних чинників джерел техногенних НС, які контролюються і підлягають прогнозуванню, нові вимірні прилади тощо.

Рис. 1. Стенд з інформацією про надзвичайні ситуації на території України

Студенти за допомогою формул теоретично визначають параметри зон забруднення радіоактивними (РР) та небезпечними хімічними речовинами (НХР) під час аварійного прогнозування можливої обстановки за відповідними таблицями (класу стійкості атмосфери, напряму розповсюдження хмари, потужності рівня радіації, доз опромінення людей, приведеної величини часу початку і тривалості опромінення, довжини та ширини зон забруднення (для РР) та площі зони, глибини, часу підходу хмари забрудненого повітря (для НХР), тривалості дії ураження РР, НХР. На заняттях здійснюється розрахунок масштабів хімічного забруднення при довгостроковому прогнозуванні за еквівалентними значеннями небезпечно хімічних речовин в первинній і вторинній хмарі. Вивчається методика розрахунку зон проведення загальної та часткової негайної евакуації на ранній фазі розвитку радіаційної аварії та порядок нанесення зон радіоактивного та хімічного забруднення на картографічну схему (план, карту).

Для практичних вимірювань радіації використовуємо такі прилади: рентгенометри ДП5А, ДП5Б, ДП5В, радіометри «Прип'ять», «Белла», «Терра». Для вимірювання небезпечних хімічних речовин використовуються прилади ВПХР.

Рис. 2. Стенд з інформацією про вимірювачі радіації

Висновок. Незважаючи на наявність типової програми дисципліни «Цивільний захист» для студентів усіх спеціальностей і намагання викладачів оновити зміст, залишаються нерозв'язаними, але дуже важливими й актуальними кілька методологічних питань, що стосуються діяльності вчителя та його професійної підготовки в умовах нових загроз системі безпеки держави. Тому до подальших напрямів наукових досліджень відносимо визначення форм і методів підготовки майбутніх учителів до протистояння новим загрозам здоров'ю учнів і безпеці держави в цілому. Результати таких досліджень можуть бути використані для подальшого вдосконалення теорії цивільного захисту як навчальної дисципліни в підготовці майбутніх педагогів. Наявність нових загроз здоров'ю населення та безпеці держави доцільно використовувати у плануванні та організації освітнього процесу в педагогічних університетах.

Список використаних джерел:

1. Гайович Г.В., Бабійчук І.В., Романюк Н.М. Впровадження інноваційних технологій для сприяння активному навчанню фахівців сфери цивільного захисту України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 19-20. С. 149-154.
2. Горденко С.І. Організація цивільного захисту в закладах освіти. *Педагогіка та психологія*. 2017. № 56.
3. Коломієць А.М., Ільчук В.В. Шляхи підвищення якості науково-педагогічних кадрів. *Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія: щоквартальний наук.-практ.журнал*. Харків: НТУ «ХПІ», 2013. С. 84-89.
4. Коломієць А.М., Лазаренко Н.І. Сучасні методологічні підходи в організації вищої педагогічної освіти. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського. Серія: Педагогіка*. Одеса: ПНПУ, 2016. Вип. 3 (110). С. 47-52.
5. Рачков С.М., Горпинченко В.М. Цивільний захист в закладах загальної середньої освіти: навчально-методичний посібник. Х., 2019. 176 с.